

אדר, תנש"א

נחום לאם

ספירת העומר כזכר למקדש

במנחות דף ס"ו ע"א למדנו,

אמר אביי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי רבנן
 דבי ר' אשי מני יומי ומני שבועי אמימר מני יומי ולא
 מני שבועי אמר זכר למקדש הוא

וברש"י ד"ה אמימר כתב, "אמר האי מניינא דהשתא לאו חובה היא דהא ליכא
 עומר אלא זכר למקדש בעלמא הוא הלכך ביומי סגי".

הנה שיטת אביי ורבנן דבי ר' אשי יש לפרש באחד משני אופנים, או שהם
 חולקים על אמימר וסוברים שספירת העומר הוא מד"א ולא זכר למקדש, או
 שהם מסכימים עם אמימר שהיא זכר למקדש אבל מ"מ אומרים שצריכים למנות
 גם שבועות ולא רק ימים.

ידוע שיש כמה שיטות בראשונים אם ספירת העומר בזה"ז היא מד"א או
 מד"ר, והרמב"ם בסוף פ"ז מהל' תמידין ומוספין פוסק שספירת העומר
 בזה"ז מד"א. * א"כ משמע שהרמב"ם מפרש אביי ורבנן דבי ר' אשי שהם

* כן פירשו דבריו כל הראשונים משני טעמים: א' שכתב שהמצוה היא בכ
 מקום ובכל זמן, משמע אף בזה"ז, וב' שפסק שמונים גם שבועות ואילו פסק
 כאמימר לא היה מצריך ספירת שבועות. אבל באמת אין זה מוכרח: מ"ש בכל
 זמן אפשר שדעתו היא שחייב אף בזה"ז אבל מד"ר, ומ"ש שחייב למנות גם
 שבועות משום דס"ל כאביי ורבנן דבי ר' אשי שחולקים על אמימר רק לענין
 אם מחויבים למנות שבועות אבל גם הם סוברים שספירת העומר בזה"ז היא
 מד"ר. ועוד יש קצת ראיה שהרמב"ם סובר שהיא מד"ר מזה שכלל מצות ספירת
 העומר באותו פרק, דהיינו הל' תו"מ פרק ז', בו מדבר על מצות הבאת
 העומר, וכאילו ספירת העומר תלוי' בהבאת העומר, וכשארין הבאה אין
 ספירה, ואשר על כן יש לנטות ולומר שהרמב"ם סובר שספירת העומר בזה"ז
 היא מד"ר מכיון שאין היום הבאת העומר, דאילו ספר שספירת העומר היא
 בזה"ז מד"א היה כולל מצות ספירה בתחילת פרק ח' בו מדבר בענין שתי
 הלחם ושבועות כך שאין מקום לחשוב שספירה תלוי' בהבאת העומר. מ"מ
 לעניננו נקבל הדעה המוסכמת שהרמב"ם פוסק שספה"ע בזה"ז מד"א.

סוברים שספירת העומר בזה"ז מד"א ואינה רק זכר למקדש. וכן כתב הר"ן בסוף פסחים. אבל אלה משאר הראשונים הסוברים שספירת העומר בזה"ז מד"ר יאמרו שאביי ורבנן דבי ר' אשי מסכימים עם אמימר שספירת העומר היא מטעם זכר למקדש ולכן היא מד"ר, ופליגי רק בזה שלדעתם אפ"י אם היא מד"ר וכזכר למקדש מ"מ צריכים למנות גם שבועות. וכן נראה מדברי הכ"מ לרמב"ם שם.

"זכר למקדש"

בכדי להבין את הדברים האלה יש להקדים חקירה בטיב של מצוה שקבעו זכר למקדש. וב' דרכים יש בה. דרך א' היא שהרצון להנציח זכר למקדש הוא הסיבה והעילה לזה שחכמים תקנו מצוה במקום שהתורה לא חייבה בה, אבל במהותה אין המצוה הזאת שונה כלל וכלל מכל מצוה אחרת מד"ר, דהיינו שענין זכר למקדש הוא רק הגורם ההיסטורי לזה שהחכמים קבעו מצוה זו, והקיום הוא קיום באותה מצוה, דהיינו בנ"ד ספירת העומר, רק שהוא מדרבנן, וכעין תולדה והמשך של המצוה מד"א, והחלות-שם של המצוה היא של ספה"ע.

והדרך הב' היא שכל מצוה שתיקנו כזכר למקדש היא מסוג מיוחד שונה לגמרי מכל מצוה מדרבנן רגילה, ואין לה חלות-שם של אותה מצוה שבתנאים אחרים היינו חייבים בה מה"ת, והקיום הוא לא באותה מצוה אלא במצות זכר למקדש, שהתורה נתנה כח לחכמים לתקן זכר למקדש. וטיב הקיום הזה מצינו בגמ' סוכה דף מ"א ע"א, שבמשנה שם למדנו שריב"ז תיקן שיהא לולב ניטל כל שבעה במדינה זכר למקדש, ובגמ' שם שאלו, מנ"ל דעבדינן זכר למקדש, דאמר קרא (ירמ' ל-י"ז) "כי אעלה ארוכה וכו' ציון היא דורש אין לה", דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה. ע"כ. ולפי זה, כשעושים מצוה שחז"ל תיקנו זכר למקדש הוי קיום לא באותה מצוה, דהיינו עומר או לולב כך שהחלות-שם של עומר או לולב עליה, אלא החלות היא של "ציון היא דורש אין לה", דהיינו מצוה מיוחדת מדברי סופרים שעלינו לתקן תקנות

כזכר למקדש. ובגמ' סוכה דף מ"ו ע"א יש בטוי שהולם הדרך הב' הנ"ל, כשהגמ' מביאה שיטת ר' יהושע בן לוי שקבעו ברכה על לולב רק יום א' דהוי מד"א אבל לא שאר הימים שנקבעו רק כזכר למקדש, ולשון הגמ' היא "יום ראשון מצות לולב מכאן ואילך מצות זקנים", דהיינו שאין ללולב אחרי יום א' חלות-שם של לולב אלא מצוה מיוחדת שקבעו זקנים כזכר למקדש לפי הפסוק בירמ' "ציון היא דורש אין לה".

הברכה על ספירת העומר

ולפי דברינו אלה נוכל לתרץ קושית אחד האחרונים (ראה ב"מצפה איתן" לסוגיין במנחות) שהתוס' במנחות דף ס"ו ע"א ד"ה זכר למקדש כתבו שבספק חשיכה יכול לברך ברכת ספירת העומר מכיון שהוא ספק דרבנן שאמימר סובר שספירה היא רק זכר למקדש, ושאל מנ"ל לתוס' בכלל שלאמימר צריכים לברך על ספירת העומר בזה"ז, דילמא אין ברכה כלל בכה"ג שהלא בגמ' סוכה שם יש שיטת ריב"ל שבשאר הימים במדינה אין לברך על לולב שהיא רק מצות זקנים, וא"כ ה"ה בספירת העומר מכיון שלאמימר הוי רק זכר למקדש א"צ לברך.

אבל לפמ"ש יש לתרץ שאם כי ריב"ל סובר שאין מברכים על מצות זקנים, אמימר לא יסבור כוותיהו, שריב"ל סובר כדרך הב' הנ"ל שבמצוה שתיקנו זכר למקדש, הקיום והחלו"ש הם לא של אותה מצוה אלא של "ציון היא דורש אין לה", ואשר על כן אין לברך אקב"ו על נטילת לולב מכיון שהמצוה היא לא של לולב אלא של "ציון היא דורש אין לה", וכן הדבר לגבי ספירת העומר. ומכיון שלא תיקנו חז"ל ברכה מיוחדת על קיום מצות זכר למקדש, אין לנו לברך כלל וכלל. ואמימר סובר שמצוה שתיקנו כזכר למקדש אינה שונה כל עיקר מכל שאר מצוה מד"ר, והקיום הוא באותה מצוה מיוחדת ולא בסוג כללי של מצוות זכר למקדש, והחלות-שם היא ג"כ של אותה מצוה, וענין זכר למקדש הוא רק ביאור ופירוש מדוע באו לתקן מצוה זו. וא"כ מכיון שהקיום והחלות היא של אותה מצוה מיוחדת יש לברך אותה ברכה

שמברכים על אותה מצוה כשהיא מה"ת, דהיינו אקב"ו על נטילת לולב ואקב"ו על ספירת העומר. ולכן אין קושיא על תוס' מהגמ' בסוכה. **

והנה להרמב"ם הוכחנו שלפי דבריו מוכרחים לומר שאביי ורבנן דבי ר' אשי סוברים שספירת העומר גם בזה"ז היא מד"א, וא"כ אין להם ענין למחלוקת בין אמימר וריב"ל בסוכות. אבל להראשונים דפליגי על הרמב"ם וסוברים שבזה"ז ספה"ע היא מד"ר ומני יומי ומני שבועי, ודאי שהם פוסקים כאביי ורבנן דבי ר' אשי, וחייבים אנו לבדוק מהי שיטתם לגבי ההסבר בענין זכר למקדש. וממ"נ אם נאמר שהם סוברים כריב"ל יוקשה לנו מדוע מברכים אנו היום על ספירת העומר, ואם נאמר שהם סוברים כאמימר קשה מדוע חולקים עליו לגבי זכרון השבועות בספירת העומר.

ונראה שהם סוברים כריב"ל, דהיינו שכל מצוה שנתקנה זכר למקדש היא קיום ב"ציון היא דורש אין לה" ולא באותה מצוה מיוחדת, אולם הם חולקים על ריב"ל בזה, שריב"ל אומר שמצות זקנים כזו אינה טעונה ברכה שהלא אין לה קיום באותה מצוה, דהיינו לולב או ספירת העומר וכדומה, *** אבל אביי ורבנן דבי ר' אשי אם כי הם מודים שהוי קיום ב"ציון היא דורש אין לה", מ"מ עצם הענין של זכר למקדש דורש ממנו

** ויש לבאר ענין זה גם בדרך אחרת קצת, והיא עפ"י דברי בעה"מ סוף פסחים שהקשה מדוע אין אנו מברכין ברכת הזמן בספירת העומר, ותירץ, "ועוד שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו משום הנאה כגון נטילת לולב שהיא באה לשמחה וכו' וספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפש לחורבן בית מאוויינו". ונראה שמאותו טעם יש להסיק שאין מברכים ברכה כלל על ספירת העומר בזה"ז, והיינו דכל מצוה שעושים זכר למקדש הלא כרוך בו ג"כ זכר לחורבן, שאלולי חורבן הבית לא היינו צריכים לגזור מצוה זו זכר למקדש, וא"כ יש בו ענין של צער ועגמת נפש, וכמו שלא תיקנו ברכה על דבר של צער, כגון קבורה וגירושין וכדומה שלא מצינו ברכה עליהם, כמו כן מצוה שעושים זכר למקדש ובפרט כשהחלות-שם היא של "ציון היא דורש אין לה", אין ברכת המצוה כלל. וזה לריב"ל, אבל אמימר יסבור שמכיון שאין הבדל מהותי בין סתם מצוה מד"ר ומצוה שתיקנו זכר למקדש אין לשלול ברכת המצוה ממצוות אלה שנתקנו כזכר למקדש.

***או כמ"ש לעיל, שכל זכר למקדש יש בו מעין זכר לחורבן ונלהכי אין ברכת המצוה על מצוות כאלה.

שהמצוה תקוים ממש כמו שקיימה במקדש, ולכן כיון שבמקדש ברכו על נטילת לולב, כמו כן בזה"ז, וזהו זכר למקדש. וכך ג"כ לענין ספירה חייבים לברך אקב"ו על ספירת העומר וכמו שהיו עושים בזמן שבית המקדש היה קיים כשהיו מקיימים מצות הבאת העומר.

ולפי"ז יש הבדל בין אמימר מחד ואביי ורבנן דבי ר' אשי מאידך לגבי טיב הברכה שמברכים על מצוה שנתקנה כזכר למקדש. לאמימר היא ממש ככל מצוה דרבנן, כגון חנוכה, שהברכה מוסבה על אותה המצוה המיוחדת. ועי' בגמ' שבת דף כ"ג ע"א שהברכה היא "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה", והגמ' שואלת והיכן ציונו, ומשיבה שיש ב' למודים או מ"שאל אביך ויגדך" או מ"לא תסור ממה שיגידו לך ימין או שמאל", דהיינו שנצטוינו בפסוקים אלה לציית לדברי החכמים ולקבל שיש מצוה מיוחדת ולברך על אותה מצוה, וכעין מצוה דאורייתא, וכן הוא בכל מצוה מד"ר תהיה סיבתה מה שתהיה, בין סתם מצוה מד"ר בין מצוה מפאת זכר למקדש. אבל אביי ורבנן דבי ר' אשי יסברו שהברכה היא לא על המצוה עצמה כאילו היתה מה"ת, אלא על המצוה שאנו חייבים לעשותה בתור קיום מצוה מד"ס לעשות זכר למקדש מפאת "ציון היא דורש אין לה", א"כ לאמימר ברכה כזו היא ברכה ככל ברכה בכה"כ, אבל להחולקים עליו היא לא ברכה רגילה אלא חלק של הזכרון של מה שנעשתה בביהמ"ק.

ולפי"ז אולי יש נ"מ לדינא בספק אם בירך, דאם ברכת ספה"ע היא ברכה ככל הברכות, הלא ספק ברכות להקל ואין לו לברך, אבל אם ברכה זו היא חלק מכל המצוה שאנו עושים זכר למקדש, ולא ברכה על המצוה שאנו עושים כזכר למקדש, א"כ הוי כספק אם נטל לולב וכד' ושפיר חייב לחזור ולקיים את המצוה כהלכתה, דהיינו עם הברכה. וזה יתפס אע"פ שכל המצוה היא מד"ס או מד"ר ולא מד"א, ואפילו אם בזמן הבית היה ג"כ ספק ברכות להקל, דמ"מ הדרך הרגילה של קיום המצוה בזמן הבית היתה לעשות את המצוה יחד עם הברכה שלה, ועל כן כיון שאני עושה את המצוה היום זכר למקדש שומה עלי לברך ג"כ כחלק הזכר למקדש ואם יש לי ספק הוי ספק

בעצם קיום המצוה של זכר למקדש ולכן עלי לחזור ולברך וליטל את הלולב או לספור את העומר.

בדין "תמימות"

ולפי זה יתבאר לנו ג"כ מחלוקתם לענין ימי ושבועי, שאמימר מני יומי ולא שבועי דהוי זכר למקדש, וכמ"ש רש"י שמכיון דהוי זכר למקדש בעלמא סגי ביומי, דהיינו מכיון שאין המצוה של ספה"ע בזה"ז מה"ת אין להקפיד כ"כ במצוה דרבנן ודי לו אם מנה יומי, אבל אביי ורבנן דבי ר' אשי ס"ל שזכר למקדש צריך להיות דוקא כמו שהיה כשהמקדש על מכונו ולפיכך מוכרחים למנות גם ימים גם שבועות.

והנה לפי דרכנו נזכה להבין גם מחלוקת בה"ג ותוס' לענין הפסק בספירה. תד"ה זכר למקדש בסוגיין במנחות הביא שיטת הבה"ג שאם הפסיק יום אחד בספירתו שוב אינו מונה אח"כ דבעינן "תמימות" וליכא, והתוס' חולקים עליו ואומרים "ותימה גדולה הוא ולא יתכן". ואמנם קשה למצוא מקור לדברי הבה"ג.

אבל לפמ"ש יש להסביר שבה"ג ותוס' חלוקים בעצם הגדרת מצוות שנקבעו כזכר למקדש, שתוס' ס"ל כאמימר שאין מצוה כזו שונה במהותה מכל מצוה מד"ר אחרת, ובה"ג ס"ל כאביי ורבנן דבי ר' אשי שמצוה כזו היא קיום ב"ציון היא דורש אין לה" ואין לה חלות-שם של המצוה המיוחדת שהוא עושה כזכר למקדש. ולפיכך, הבה"ג סובר שאם הפסיק שוב אינו מונה מאחר שהמצוה צריכה להעשות ממש כמו שנעשתה במקדש, שהיא זכר לו, ובזמן המקדש היו מונים מ"ט ימים רצופים שכך גזרה התורה "תספרו חמשים יום", ואף שבזמן המקדש לא היו עושים כן מצד איזה דין של "תמימות" (שבאמת הבאור ב"תמימות" הוא שבא להוכיח כפרושים נגד הצדוקים בכוונת הכתוב ב"מחרת השבת", או שצריך לספור בתחילת היום שהוא הלילה, וכנראה זוהי סיבת התימה הגדולה של תוס' על הבה"ג) כך שאם הפסיק שוב אינו מונה, מ"מ למעשה היו סופרים חמשים ימים רצופים, ולכן הדין של זכר למקדש

הוא שצריכים למנות שבע שבתות תמימות. אבל תוס' ס"ל כאמימר שזכר למקדש הוא רק סיבה מדוע באו חכמים לתקן מצוה זו אבל באמת דינו ככל מצוה מד"ר, וא"כ אין להעמיס על הדרבנן מה שלא נמצא בהדאורייתא, ומאחר שמד"א אין במשמעות של "תמימות" שאם הפסיק שוב אינו מונה, ה"ה בספה"ע מד"ר שאין ההפסק מקלקל את הרציפות ולכן יכול למנות אפילו אחרי שהפסיק.

ספירת ימים ושבועות

ועכשיו נחזור לעיין בדברי רש"י בבואו לבאר שיטת אמימר, שבאמת דבריו הם קשיי הבנה, שמדוע נזלזל בדברי חז"ל שתיקנו ספירת העומר זכר למקדש עד כדי שנאמר שסגי ליה ביומי, וכי דבר קשה הוא כל כך למנות גם שבועות? וכדברי רש"י כתב ג"כ בעה"מ בסוף פסחים הבאנוהו לעיל שהקשה מדוע אין מברכין שהחיינו על ספירת העומר, ואחד מן התירוצים שהציע הוא, "כללו של דבר אין לנו להחמיר בספירת העומר שאינו אלא זכר בעלמא", וגם עליו קשה.

ובכדי ליישב תמיהתנו נוסיף עוד קיסם למדורה ונשאל בפשטות איך קבעו חכמים לספור בכלל ספירה בזה"ז, הא מה"ת (לשיטות שספירת העומר בזה"ז מד"ר מטעם זכר למקדש) אין כאן מצוה, וא"כ הלא יש איסור בל תוסיף בזה שחכמים הוסיפו מצות ספירת העומר במקום שאין חיוב כלל מה"ת.

והנה הרבה ראשונים קבעו סתם שכל מה שעמדו חכמים ותיקנו לצורך אין כאן בל תוסיף, עי' חידושי הרשב"א לר"ה דף כ"ח ובריטבא לסוכה דף ל"א, ושניהם מסתעיים בזה שאוכלים וישנים בסוכה בשמ"ע. ועי' ג"כ בראב"ד בהשגתו לפ"ב מהל' ממרים ה"ט שאפי' תיקנו לדורות אין בזה משום בל תוסיף.

אבל המרדכי סוף מס' סוכה הביא דברי הראב"ה, וז"ל, "כיון דאיכה הכירא דלא מברך כאשר עשה כל ז' ימים לא הוי כמוסיף, אבל לישן בסוכה אסור משום דמיחזי כמוסיף" עכ"ל. מכאן שהראב"ה חולק על הראשונים

הנ"ל ודעתו היא שאין כח בידי חכמים לתקן מצוה מד"ר אא"כ יש הכירא שאינה מצוה מה"ת, ואשר על כן לדידו אסור לישן בסוכה בשמיני מטעם היכר, וגם מה שאינו מברך כאשר עשה לפני כן הוי היכר, ולפיכך אמרו יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן, אבל בלעדי זה עובר על בל תוסיף.

ונראה שלפי דברי הראבי"ה נוכל להבין דעתו של אמימר שהוא מונה ימים ולא שבועות, והוא שאמימר סובר שאין למנות שבועות לא מטעם שכתבו רש"י ובעה"מ, שמכיון שהיא רק זכר למקדש מותר להקל ולמנות רק ימים, אלא שאסור למנות שבועות מפני שהעושה כן אין לו היכר בין מצות ספירה מה"ת לבין המצוה מד"ר, ועובר על בל תוסיף, אבל אם משמיט את השבועות הוי היכר ואינו עובר. ואין זה ענין דוקא למצות שנתקנו זכר למקדש אלא לכל מצוה שתיקנו חז"ל מפני כל סיבה, וזה הולם גם שיטת אמימר כפי שבארנוהו, שאין בין זכר למקדש לסתם מצוה מד"ר ולא כלום, וגם שיטת הראבי"ה נגד שאר הראשונים שהם מקילים בכל מצוה דרבנן ולא דוקא במצוה זכר למקדש, שהלא ראייתם היא מסוכה בשמ"ע, ושם זכר למקדש מאן דכר שמיה.

אבל לאביי ורבנן דר"א לא קשה, שממ"נ או שהם סוברים שספירה בזה"ז מד"א וא"כ אין להפלות בין ימי ושבועי, או שהם סוברים דהוי מד"ר או מד"ס כקיום ב"ציון היא דורש אין לה" וכל ענין זכר למקדש הוא לעשות ממש כמו שנעשה במקדש על צד היותר טוב, דהיינו עם כל דקדוקי המצוה לכתחילה, ואין לשנות כלום, ועל כן צריך למימני ימי וצריך למימני שבועי, ואין לאיסור בל תוסיף שום שייכות לזה שהרי לא נתקנה כמצוה דרבנן רגילה, אלא כזכר ולפי עצם ההגדרה של זכר למקדש צ"ל ממש כמו שהיתה אז.

ואלוּלִי דַאֲסְתִּינָא הֵייתִי אֹמֵר שֶׁהֵטַעַם שְׁאִמִּימַר בַּחַר בִּימִים וְהַשְׁמִיט שְׁבוּעוֹת בְּכַדִּי לְהַנְצִל מֵאִיסוּר בַּל תּוֹסִיף, וְלֹא לְהִיפֹךְ #, הוּא דּוֹקָא בְּגַלְל חֲשִׁיבוֹתוֹ שֶׁל שְׁבוּעוֹת יוֹתֵר מִימִים, וְזֶה מוֹכַח מִלְּשׁוֹן הַרְמַב"ם שֶׁכָּתַב שֶׁ, "מִצּוֹת עֲשֵׂה לְסִפּוֹר שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת מִיּוֹם הַבָּאֵת הָעוֹמֵר שְׁנֵאמַר וְסִפְרָתָם לָכֵם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת, וּמִצּוֹה לִמְנוֹת הַיָּמִים עִם הַשְׁבוּעוֹת שֶׁנֶּא' תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם". וּמִשְׁמַע שֶׁהַשְׁבוּעוֹת עֵיקַר וְהַיָּמִים טַפְלִים לָהֶם, שֶׁהַרְמַב"ם מוֹסֵר לָנוּ לֹא רַק סִדְרָא דְקִרְאָה, שֶׁשְׁבוּעוֹת קוֹדְמִים לִימִים, אֲלֵא שֶׁתְּמַצִּית וְעֵיקַר הַמִּצּוֹה הוּא שְׁבוּעוֹת, וְהַיָּמִים רַק נִמְנִינִים עִמָּהֶם. וְאִמִּימַר לִפִּי"ז יַחֲיִיב שֶׁהֵיכֵר יִהְיֶה בַּדְּבַר עֵיקָרִי וְלֹא בַּדְּבַר טַפֵּל וְלָכֵן מִנִּי יוֹמִי וְלֹא שְׁבוּעִי. וְכֵן מוֹכַח מִדְּבַרִּי הָרֵאבִי"ה כִּפִּי שֶׁהֵבִיאִם הַמֵּרְדִּכִּי, שֶׁהֵיכֵר הוּא שְׁאִינוֹ יֵשֶׁן בְּסוּכָה אַעֲפ"י שְׁאוּכֵל בָּהּ, וְאִמְנָם שִׁינָה בְּסוּכָה יוֹתֵר חֲשׁוּבָה וְחֲמוּרָה מֵאֲכִילָה, שְׁאֲכִילַת אֲרָעִי מוֹתֵרֶת חוּץ לְסוּכָה מִשְׁא"כ שִׁינַת אֲרָעִי, וְעִי' בַּעֲרוֹךְ הַשּׁוֹלְחָן או"ח סי' תרל"ט ס"ק י"א. וְאִכְמ"ל.

וּלִפִּי הַנ"ל נִרְאֶה שֶׁרַש"י וּבַעַה"מ פִּירְשׁוּ כִּפִּי שֶׁפִּירְשׁוּ מִשּׁוֹם שֶׁהֵם סוֹבְרִים כְּרוֹב הָרֵאשׁוֹנִים לִגְבִּי בַּל תּוֹסִיף, שֶׁכָּל מִצּוֹה דְּרַבְנָן אֵינָה בַּבַּל תּוֹסִיף, וְלָכֵן אֵין פִּירוּשׁ אַחֵר בְּאִמִּימַר אֲלֵא מָה שֶׁכָּתַבוּ, שֶׁזִּכֵּר לְמִקְדָּשׁ בַּעֲלָמָא אֲפֻשֶׁר לְהַקֵּל. אֲבָל אֵין בִּפְיֻרֻשׁם לְהַסְבִּיר מִדּוּעַ אִמִּימַר דּוֹקָא בַּחַר בִּימִים וְהַזְנִיחַ שְׁבוּעוֹת. אוֹלָם לְהָרֵאבִי"ה מוֹבְנִים דְּבַרִּי אִמִּימַר עַל נִכוּן.

אֲבָל כָּל זֶה שֶׁאִמְרָנוּ הוּא רַק לְאִמִּימַר שֶׁלִּידִדּוֹ זִכֵּר לְמִקְדָּשׁ אֵינוֹ שׁוֹנֶה מִכָּל מִצּוֹה דְּרַבְנָן אַחֲרֵת וְלָכֵן עָלִיו לְהַנְצִל מִלְּתֵא דְּבַל תּוֹסִיף, אֲבָל אֲבִי וְרַבְנָן דְּבִי ר' אֲשִׁי שֶׁלְּדַעְתָּם זִכֵּר לְמִקְדָּשׁ הוּא קִיּוֹם מִיּוֹחַד ב"צִיּוֹן הִיא דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ, א"צ שׁוֹם הֵיכֵר שֶׁהִלָּא אֵין לְחֲשׁוֹשׁ לְטַשְׁטוּשׁ הַגְּבוּלִים בֵּין הַדְּאוּרִייתָא וְהַדְּרַבְנָן שְׁאֵין זֶה מִצּוֹה דְּרַבְנָן רִגִּילָהּ, וְאִדְרַבָּה כָּל עֲנִין זִכֵּר לְמִקְדָּשׁ הוּא דּוֹקָא לַעֲשׂוֹתָהּ מִמֶּשׁ כִּמוֹ שֶׁנַּעֲשֶׂתָהּ בְּזִמְנָן הַמִּקְדָּשׁ וְכַנ"ל, וְלִפִּיכֵךְ מִנִּי יוֹמִי וּמִנִּי שְׁבוּעִי

דּוֹקָא.

דְּהֵיִינוּ שְׁבַכְל שְׁבוּעַ שְׁלָם יִסְפֹּר מִסְפַּר הַשְׁבוּעוֹת וַיִּדְלַג אֶת הַיָּמִים גַּם אִם אִזְג בִּימִים שְׁבִין הַשְׁבוּעוֹת, וְאוֹלִי חוּץ מִן הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן בְּלִבְדּוֹ בְּכַדִּי לְצִיּוֹן אֶת תַּחֲלִילַת הַסְּפִירָה.

אולם לפי"ז קשה על אמימר מהא דלולב וערבה שנתקנו כל ז' בתור זכר למקדש ולא שמענו שנצטרך להיכר בקיום מצוות אלו בכדי להנצל מאיסור בל תוסיף. וגם כורך בליל הסדר הוא זכר למקדש, ואיזה היכר יש בו. אבל באמת אין כאן קושיא כלל מלולב וערבה, שהלא עצם הדבר שמצות לולב וערבה וכד' נעשות בגבולין ואף בחו"ל ולא ביהמ"ק אין לך היכר גדול מזה, ודומה למ"ש הראבי"ה שאינו ישן בסוכה בשמ"ע.

וגם אין קושיא לענין כורך, שהלא כורך שעשה הלל בזמן שביהמ"ק היה קיים היה כורך פסח מצה ומרור, או מצה ומרור בלבד (לפי שיטות הראשונים המחולקים בזה), ומברך אקב"ו על אכילת מצה ומרורים, וכדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' חו"מ ה"ו, וזה בזמן המקדש, אבל בזה"ז הלא אין מברכין על כורך, וכ"כ הרמב"ם שם ה"ח בהדיא, "וחוזר וכורך מצה ומרור וטובל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש", ודוק בלשונו הזהב שהמלים "זכר למקדש" הזכיר לא לגבי אכילת הכורך אלא לגבי הברכה. וזה עולה יפה עם שיטת הראבי"ה שהעדר הברכה בישיבת סוכה בשמ"ע הוי היכר להנצל מלאו דבל תוסיף, וה"ה בכורך שדוקא זה שאינו מברך הוי היכר ולכן אינו עובר בב"ת.

אבל בספירת העומר אין לומר שמה שנעשית חוץ למקדש הוי היכר, וא"כ מדוע הצריך אמימר להשמיט שבועות, זה אינו, דאין אפילו הוה אמינא שספירת העומר צריכה להיות במקום המקדש, ומה שלהרבה דעות ובראשם אמימר ספירת העומר תלויה בהבאת העומר, זהו ענין של זמן ולא מקום, שאפי' בזמן הבית היתה מצות ספירת העומר מה"ת לאו דוקא במקום המקדש, אלא תלויה בזמן הבאת העומר. ולכן אין שנוי המקום היכר לגבי ספירת העומר.

(ודוק ותמצא שכל מצוה שנזכרה בתלמוד כזכר למקדש מבוארת לפי הנ"ל, ומה שנזכרו כמה ענינים בראשונים ואחרונים כזכר למקדש, אינם אלא סתם מנהג. כך למשל קריאת פרשת שקלים לפני ר"ח אדר, שהובאה בחינוך מצוה

ק"ה, ואכילת זרוע וביצה בליל הסדר שהיא זכר למקדש היא ג"כ בתורת מנהג, ומרור בזה"ז שהוא מד"ס, ע"י פסחים דף ק"כ, ע"א, לא נזכר שהוא זכר למקדש, וגם ברמב"ם וראשונים אין זכר לזה שהוא זכר למקדש, עד שבא הרש"ז בש"ע שלו וקבע שהוא זכר למקדש, ע"ש או"ח סי' תע"ה, ואדרבה מל' הרמב"ם שם ה"ח משמע ברור שאין אכילת מרור מטעם זכר למקדש, וז"ל שם "בזמן הזה שאין שם קרבן, אחד שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת ואוכל... וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש", עכ"ל, משמע דרך כורך הוי זכר למקדש, לא מרור, ודוק).

ולבסוף, ננסה להסביר את שתי השיטות העיקריות שהתווננו לענין מצוות שהם זכר למקדש, אם זה רק סיבה חיצונית לתקנתן אבל בעצם מהותן יש להן החלות-שם של המצוה, כגון לולב וספה"ע, או שיש להן חלות-שם מיוחד של "ציון היא דורש אין לה".

בעצם נראה שהסברא לכל אחת מהשיטות היא, שמי שסובר שהוא קיום ב"ציון היא דורש אין לה" סובר שחורבן הבית דורש ממנו לזכור את המקדש בעצמו ולכן תיקנו חז"ל כמה מצוות לזכור את המקדש שלא יתעלם חלילה מתודעת האומה, וכל כולה של המצוות האלה היא זכרון המקדש. והשיטה השנייה סוברת שהלא המקדש בעצמו אינו סוף ותכלית של הכל אלא אמצעי אלקי לעבודת ה', שהמקדש עורר בתוך הלב והנפש הישראלי את הרצון לאהוב ולירא את שמו ית'. וכן קבע הכתוב בפירוש, "ויהי דבר ה' אל שלמה לאמור, הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחקותי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם, והקמותי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך, ושכנתי בתוך בני ישראל וקא אעזב את עמי ישראל" (מלכים א' פרק ו, יא-יג). ואחר כך, כשבא הכתוב לתאר את הטכס המפואר של הקדשת המקדש והכנסת הארון לתוכו ברב הדר וכבוד, אומר הכתוב, "אין בארון רק שני

לוחות האבנים אשר הניח שם משה בחורב אשר כרת ה' עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים" (שם, פרק ח, ט)--תוך-תוכו של כל הבנין הנהדר ומטרת כל החגיגה הנלהבת הזאת היא--האבנים הצנועות האלה אשר עליהן חרת משה מצוות ה'. כל המקדש הוא מכוון למטרה עילאית זאת--לימוד התורה ושמירת מצותיה. ובגין כך משחרב הבית עלינו לבקש תחבולות איך להשיג אותה המטרה שהמקדש נבנה לשמה, וא"כ כזכר למקדש ולמטרה ששימש עלינו להרחיב את היריעה של המצוות ולתקן מדרבנן המשך למצוות דאורייתא כצנורות נוספים לעבדו, ולא סתם לזכור את המקדש עצמו.

ולכשתימצי לומר, שתי הסברות האלה יסודן בפירוש הפסוק שם בירמי' פרק ל'. הנביא בשם ה' מבטיח שירפא את מכת ציון שהעמים קראו לה נדחה ואשר דורש אין לה (פס' יז), ובפסוק שאחר כך הנביא מוסיף "כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם, ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב", דהיינו חידוש האוכלוסיה בציון והבנייה להם, וכן בנין ביהמ"ק שהוא הוא ה"ארמון". אחרי זה הנביא ממשיך בדברי הנחמה שלו באותו סגנון. ולפי"ז ה"דרישה לציון" היא לשם בנין הארמון, דהיינו ביהמ"ק, כשיא הבנייה של כל ירושלים וכל הארץ. ומזה יוצא שכל המצוות שנתקנו כזכר למקדש מטרם היה המקדש עצמו.

אבל התופסים בהשיטה שכנגד יתנו דעתם לפסוקים שאחר כך, באותו פרק, דהיינו פס' כב' "והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים", או לפס' כה שהוא חתימת הפרק, "בעת ההיא נאום ה', אהיה לאלקים לכל משפחות ישראל והמה יהיו לי לעם", דהיינו, המטרה הסופית היא לא המקדש עצמו אלא --קרבת ה' לעמו שהיא מתבטאת בעשיית המצוות. "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות". ולפיכך, החלות-שם של מצוות אלה היא של המצוות עצמן שהחכמים הרחיבו אותן ולא של המקדש.